0123

УКРАЇНА

ПАСПОРТ

об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини

Троїцький собор
(Комплекс споруд Почаївської Свято-Успенської лаври)

(найменування об'єкта (пам'ятки)

вид	тип	категорія обліку
пам'ятка архітектури	сакральна архітектура	національного значення

1. **Датування об'єкта (пам'ятки):**

1912 р.

2. **Адреса (місцезнаходження) об'єкта (пам'ятки):**

Тернопільська область, Кременецький район, м. Почаїв,
вул. Воз'єднання, 8

3. **Дати і №№ документів про взяття на державний облік, визначення категорії пам'ятки:**

Постанова Ради Міністрів УРСР від 24 серпня 1963 р., № 970.
Пам'ятка архітектури національного значення.

4. **Охоронний №**

672/2

5. **Наявність охоронних дошок, охоронних знаків**

Охоронна дошка встановлена старого зразка.

6. **Власник:**

Державна власність. У віданні Міністерства культури України.
тел. (044) 206-59 47, факс (044) 425-90-26
Балансоутримувач: Кременецько-Почаївський ДІАЗ.
Тернопільська область, Кременецький район, м. Кременець,
вул. Козубського, 6
Директор Микулич Вадим Володимирович. Тел. (03546) 2-51-22

7. Користувач:

Духовний Собор Свято-Успенської Почаївської лаври.
Тернопільська область, Кременецький район, м. Почаїв,
вул. Воз'єднання, 8
Тел. 8-03546-6-12-44; 6-12-18.

8. **Охоронний договір:**

Охоронний договір укладений між Міністерством регіонального розвитку та будівництва України та Духовним собором Свято-Успенської Почаївської Лаври від 12.12.2003 р. № 1

9. Функціональне використання:

сучасне	первісне	інші
храм богослужіння	храм богослужіння	

10. Історичні дані про об'єкт (пам'ятку):

Перший храм в ім'я Святої Трійці майже на вершині Почаївської гори вибудували власним коштом Федір та Єва Домашевські 1649 року. Це була безстовпна трибанна церква, що за розмірами значно переважала перший Успенський собор. У XVIII ст. цей храм повністю розібрали. 1744 року другу церкву Св. Трійці звели за проектом архітектора єзуїтського ордену Павла Гіжицького. Новий храм, локалізований вже у східній час-тині комплексу, вибудували в 1906–1912 роках за проектом О. В. Щусєва, пізніше одного з найвідоміших зодчих в СРСР. Це був другий великий проект молодого автора, розроблений ним за участі іншого архітектора – О. М. Рухлядєва – 1905 року (першою авторською роботою О. Щусєва був проект храму-пам'ятника на Куликовому полі, 1904). Почаївська церква була замислена як храм-пам'ятник воїнам, що загинули під час російсько-японської війни. 11 травня 1906 року відбулася урочистість закладення храму. Основне будівництво закінчене 1908 року. Мозаїчне панно півден-ного порталу храму виконане за ескізом М. К. Реріха, західного – за проектом самого О. Щусєва за участі П. І. Нерадовського. Встановлення панно проводиться в 1909–1910 рр. Внутрішні роботи тривали до 1911 року.

11. Опис об'єкта (пам'ятки)

Характеристика	Храм розміщений на узвишші, на північ від головного входу

розташування об'єкта і ролі в навколишньому середовищі	("Святих Воріт") монастиря. Широкі сходи ведуть догори і завершуються широким вільним майданчиком біля південного порталу собору. Формами вирішення храм виразно контрастує з архітектурою навколишніх споруд (Успенський собор – бароко; дзвіниця – необароко). Завдяки високопро-фесійній майстерності архітектора храм був асиміль-ваний композиційною системою ансамблю, вдало увійшовши у його систему просторових координат.
Ландшафт	Розташований на рельєфі, на майдані, що знаходиться на узвишші Почаївської гори. Елементи ландшафт-ного упорядкування закріплюють та підтримують об'єкт у довкіллі.
Характеристика об'єкта (пам'ятки)	Основну ідею художнього образу собору сам автор визначив як "масивну велич", використовуючи для її утвердження форми архітектури давнього Новгорода. За силуетом храм нагадує Софію Новгородську та церкву Спаса Нередиці. Архітектурно-художній вираз Троїцького собору є реплікою давнього північноруського зодчества, вираженою крізь призму людини XX століття. Стиль твору загалом можна визначити як "неоруський" варіант стилю модерн. Проста кубічна форма храму і стриманість контурів сповнені сили і величі. Компози-ційне рішення характеризують центричність та врівноваженість, які доповнює та пом'якшує живопис-не компонування окремих зовнішніх елементів (панно). Храм п'ятистовпний, одноглавий, мурований з червоної цегли на цементно-вапняному розчині, нетинькований, побілений, декоративні вставки фасадів та відмостки виконані з пісковику. В плані прямокутний, розділений на три нави, кожна з яких завершена півкруглою апсидою; на заході розміщений понижений об'єм притвору з круглою вежею, сходи якої ведуть на хори. З північної сторони прибудована двоповерхова ризниця. Об'єм храму увінчує глава з цибулястим позолоченим куполом – головний композиційний акцент будівлі. Собор має три основних входи, що мають характерні декоративні елементи давньоруського стилю; входи оформлені як портали з мозаїчними панно. Розміри будівлі – 23,5 х 40,1 м; висота основного об'єму – 14 м, до маківки – 32,4 м. Інтер'єр вирішений у модернізованих формах в тради-ціях архітектури XVI ст., з суцільним стінописом та тябловим іконостасом. На основі збережених ескізів розписи та

	іконостас виконані пізніше. Збереглася дубова щитова підлога, металеві огорожі кліросів.
Перебудови, втрати й історичні нашарування	Всі елементи архітектурного твору збережені. 1980 року на основі збережених ескізів та картонів під керівництвом архітектора-реставратора Н. Недовича московськими художниками виконано стінопис "декоративними фарбами" у техніці мінерального живопису.
Наявність творів мистецтва та їх опис	Зовні наявні декоративні вставки з культовою симво-лікою. Три декортивні панно порталів: південного (авт. М. Реріх) з зображенням Нерукотворного Спаса та канонізованих князів руських, у т. ч. Олександра Невського, Бориса та Гліба, великого князя Володи-мира (1910); західного (проект О. Щусєва) з зображен-ням Богородиці з Дитям в оточенні херувимів та сера-фимів і святими мучениками; панно північного порта-лу виконане 1980 року за старими ескізами. Стінопис інтер'єру виконаний за первісними ескізами у першій чверті XX ст. В. Щербаковим (притвор) та 1980 року (центральна частина храму) в техніці мінерального живопису по цементному тиньку, в модернізованому трактуванні площинних форм північноруських розпи-сів (Ярославль, Ростов) XVI ст. Чотириярусний іконо-стас як органічну частина внутрішнього оформлення храму виконано у 1910-13 рр., його вирізняє витонче-не декоративне різьблення. В традиціях XVI ст. вирі-шене й освітлення храму, зокрема, велике паникадило. Оздобні елементи інтер'єру виконані пізніше, окремі ікони перенесені з інших храмів. Серед них – твори XVII ст. – ікони Христа та Богородиці.
Опис території об'єкта (пам'ятки)	З півдня від "Святих Воріт" до храму догори ведуть сходи; з заходу, від келій, повз дзвіницю і водогінну вежу, – алея, засаджена з півночі березами. На північ від собору знаходиться будинок гостинних покоїв. Майдан навколо храму та алея викладені плиткою.
Наявність меморіальних дошок	Меморіальні дошки відсутні

12. Перелік складових:

Почаївська Лавра:

1. Успенський собор, 1771-1783 рр.
2. Троїцький собор, 1906-1912 рр.
3. Келії Почаївської лаври, 1771-1780 рр.
4. Архиєрейський дім, 1825 р.

5. Дзвіниця, 1861-1871 рр.
6. Надбрамний корпус, 1835 р.

Крім того в межах монастирських мурів у комплекс входять: економічна брама, XIX ст.; каплиця на місці вівтаря колишньої церкви Святої Трійці; ківорій XIX ст. над колодязем Святого Йова; будинок друкарні, іконописної майстерні, братської лікарні з домовою церквою (тепер – готель), XIX ст.; водогінна вежа, XIX ст..; будинок церковно-парафіяльної школи (тепер житловий дім), XIX ст.; південний та північний монастирський сади; господарський двір; споруди колишнього свічного заводу; монастирські мури.

(для комплексу (ансамблю), визначного місця)

13. **Матеріали, конструкції, ступінь капітальності, загальна оцінка технічного стану:**

Споруда мурована з цегли. Цоколь, сходи на паперть, декоративні вставки фасадів та відмостки виконані з пісковику. Товщина стін – 1,16 – 1,8 м. Конструкції куполу – дерев'яні, покриття – позолота. Загальний стан пам'ятки добрий. Акт технічного стану додається.

Акт технічного стану від 20 березня 2014 року **№** 2/2014

14.Наявність інженерних мереж та інженерного обладнання:

Центральне опалення, електромережа, освітлення.

15.Територія об'єкта (пам'ятки):

Площа	Пам'ятка займає площу бл. 900 м^2. Разом з прилеглим майданом – бл. 1,5 тис. м^2.
Опис меж	Троїцький собор є невід'ємною складовою архітектурного ансамблю Свято-Успенської Почаївської Лаври. В безпосередній близькості від пам'ятки знаходяться на півночі – будинок колишньої друкарні (тепер – готель); на заході – дзвіниця; на півдні – надбрамний корпус; на сході – східне прясло монастирських мурів.

16. Майнова цінність об'єкта (пам'ятки):

Дата проведення майнової оцінки, найменування організації	майнова оцінка об'єкту не проводилась.
Сума в гривнях	не визначена

17. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта (пам'ятки):

Пам'ятка належить до числа визначних творів сакральної архітектури України поч. XX ст. В естетичному плані становить одну з характерних ланок у

візуальному сприйнятті ансамблю Почаївської Лаври. Одна з небагатьої пам'яток сакральної архітектури України, виконаних у стилі ретроспективного модерну (неоруський варіант). Яскравий взірець ранньої творчості видатного архітектора О. Щусєва.

18. Зона охорони пам'ятки:

Організація-розробник	Кременецько-Почаївський ДІАЗ
Дата розроблення	2004
Дата і номер документа про затвердження	
Короткий опис меж із зазначенням площі кожної зони	Встановлена охоронна зона Ансамблю Свято-Успенської Почаївської лаври проходить вул. Кременецькою, охоплюючи прилеглу з півдня забудову, південною межею пл. Возз'єднання, вул. Радивилівською, Озерною, Стельмащука, Грабовою, Стельмащука, межею лісу, що проходить межею міста Почаєва, вул. Волинською та її провулком до вул. Кременецької. Територія охоронної зони ансамблю – 58 га.

19. Наявність науково-проектної документації на пам'ятку (об'єкт): відсутня

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №

20. Дослідницькі й реставраційні роботи:

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Автор, проектна організація	Підрядна організація
Обстеження стану деревини конструкцій куполу.	1980	Держбуд України	Стріленко Ю., начальник НРТО ін-ту "Укрпроект-реставрація"	
Повністю зняті вражені конструктивні елементи куполу. Дерев'яні конструкції та покриття замінені. Відновлена позолота куполу.	1981–1983		Ін-т "Укрпроект-реставрація". ГАП О. Граужис	

Реставрація стінопису за збереженими ескізами.	1980-1984	Держбуд України	Московські реставратори під кер. М. Недовича	
Ремонтні роботи по фасадах	2003	Духовний Собор Свято-Успенської Почаївської Лаври	Проведені місцевими силами	

21.Основні джерела:

Археологічні	Відсутні
Іконографічні	Леонович І. Собор св. Трійці Почаївської Лаври. Рисунок. 1949 р.
Архівні	Проект Троїцького собору: перспектива, західний фасад, розріз. Власність родини Щусєвих у Москві.
Бібліографічні	1. Академик Алексей Викторович Щусев (1873–1949). Выставка к 100-летию со дня рождения. Каталог. – Москва, 1973, с. 21-22. 2. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР.-Т. 4.- Киев,1986, с. 79. 3. Ричков П. До історії фрмування архітектурного ансамблю Почаївської Лаври. // Архітектурна спадщина України. Вип. 2. Національні особливості архітектури народу України. За ред. В. Тимофієнка. – Київ, 1995. – С. 87. 4. Пелехатий Я. О. Історико-архітекутрна довідка про ансамбль Свято-Успенської Почаївської Лаври. – Комп'ютерний видрук. Тернопіль, 2003. 5. Ostrowski J. K. Kresy bliskie i dalekie. – Kraków, 1998.

22.Графічні матеріали й фотофіксація:

Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
Генеральний план (ситуаційна схема)	1	1996	З. Лагуш
Обміри:			
Плани	1		
Фасади	1		
Перерізи			
Схематичний план зон охорони			
Фотофіксація:			

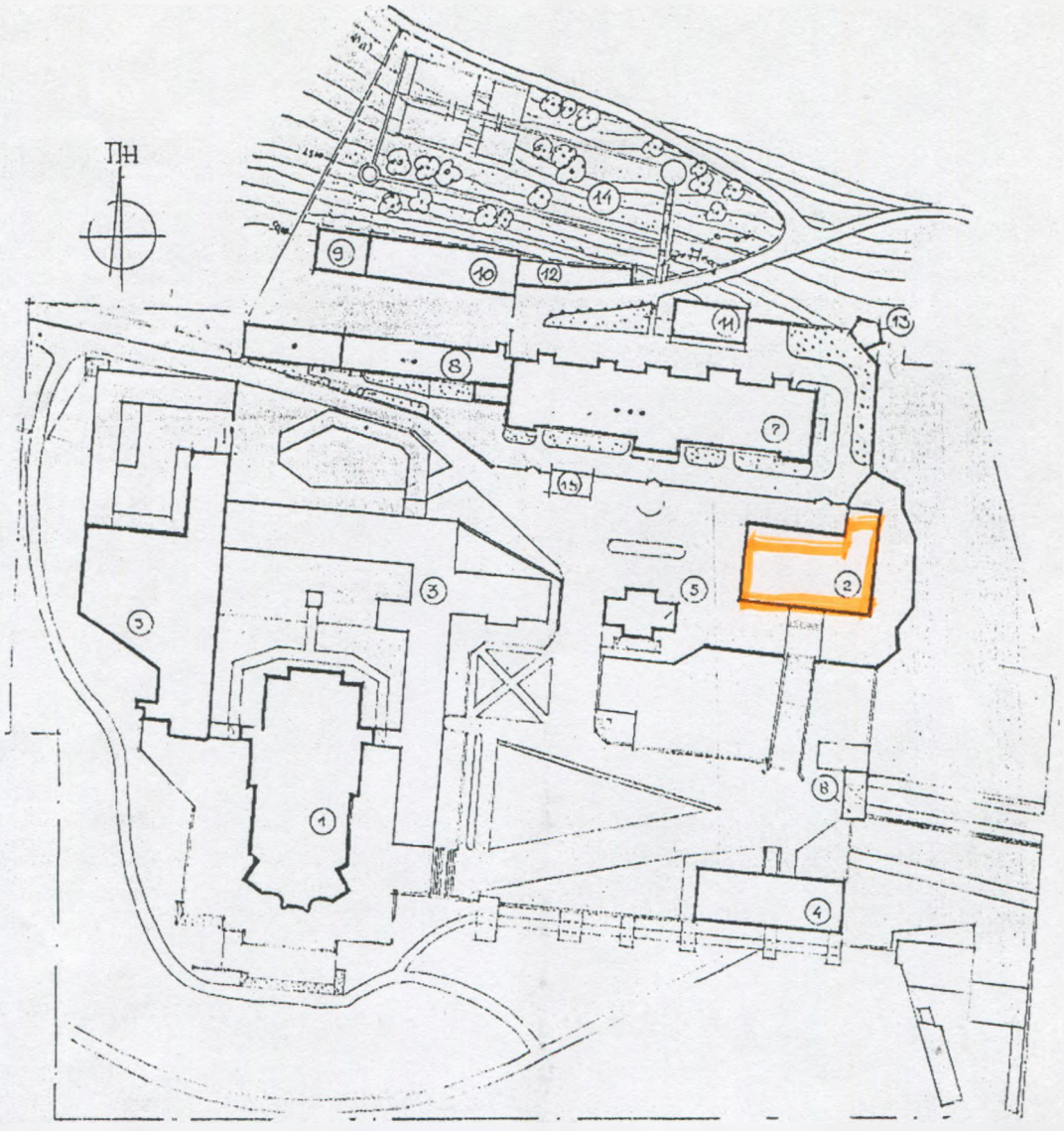
Фото загального вигляду	2	грудень 2003 р.	Сьомочкін І.
Фото фрагментів	2	грудень 2003 р.	Сьомочкін І.
Фото деталей			
Фото інтер'єрів	5	грудень 2003 р.	Сьомочкін І.
Інше			

Паспорт склав:

Посада	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
Завідувач науково-дослідного відділу	Кандидат історичних наук	Облончик Н. Г.		05.2014

Директор департаменту культури, релігій та національностей Тернопільської облдержадміністрації **ШЕРГЕЙ Г.П.**

(найменування посади керівника органу охорони культурної спадщини) (підпис) (П.І.Б.)

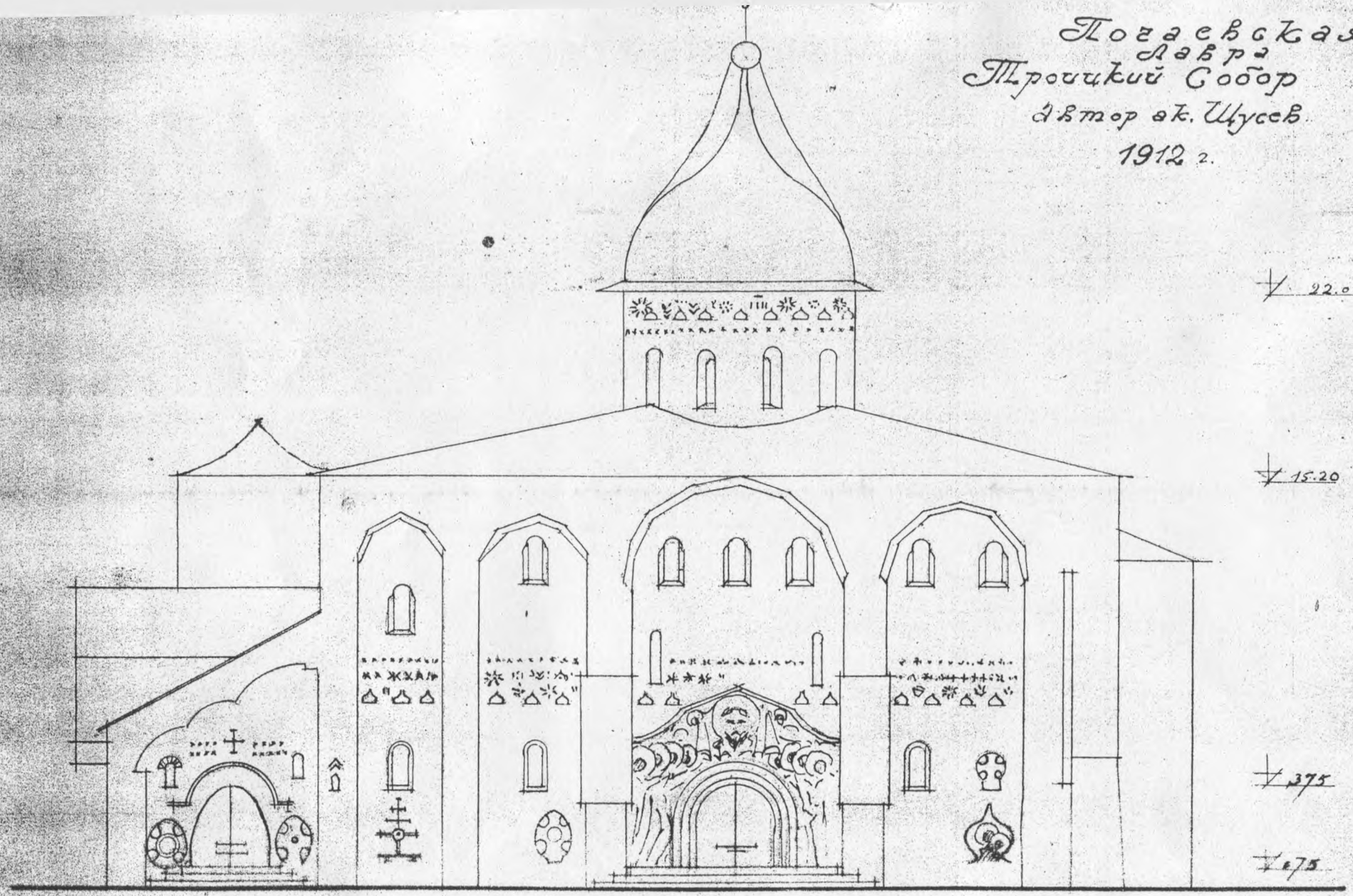
Експлікація :

1. Успенський собор 1731 р.
2. Троїцький собор 1912 р.
3. Монастирські келії XVI-XVIII ст.
4. Архієрейський будинок
5. Дзвінниця 1861 р.
6. Вїздна брама 1830 р.
7. Братський корпус XIX с
8. Адміністративний корпус
9. Котельня
10. Склад, прачечная
11. Хлібоблок
12. Гараж.
13. Вежа, що реставрується
14. Садово-паркова зона.
15. Водонапірна вежа

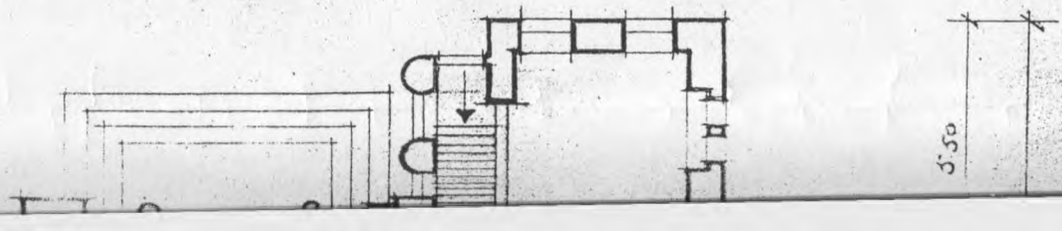
СИТУАЦІЙНА СХЕМА

М 1: 1000

Тогаевская
Лавра
Троицкий Собор
Автор ак. Щусев
1912 г.

фасад с юга

Plan

2.80

28.70

36.80

510 175 765 175 510

7.00 10.00 7.00 5.50

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

Echelle de 1:200

О. ЩУСЄВ. ПРОЕКТ ХРАМУ МАРФО-МАРІЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ
В МОСКВІ НА ОРДИНЦІ. ЗАХІДНИЙ ФАСАД. 1908.

ПІВДЕННИЙ ФАСАД

ЗАХІДНИЙ ФАСАД

МОЗАЇЧНЕ ПАННО НАД ПОРТАЛОМ ПІВДЕННОГО ФАСАДУ

МОЗАЇЧНЕ ПАННО НАД ПОРТАЛОМ ЗАХІДНОГО ФАСАДУ

СТІНОПИС У ПРИТВОРІ ХРАМУ

ІНТЕР’ЄР ХРАМУ

ФРАҐМЕНТ СТІНОПИСУ З ІКОНОЮ “БОГОРОДИЦЯ З ДИТЯМ”

ІКОНА “СПАС”

ФРАҐМЕНТ ІКОНОСТАСУ

ФРАҐМЕНТ СТІНОПИСУ В ПРИТВОРІ